

Societățile cultural-științifice și rolul lor în viața culturală maghiară în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în Transilvania

Rozália PORÁCZKY

Pe fundamentul structurilor economice al capitalismului și în contextul istoric existent în a doua parte a secolului al XIX-lea, printre celelalte aspecte importante care privesc Transilvania și populația din perioada aminită, activitățile social-culturale trezesc și ele curiozitatea celor interesați de această perioadă.

Materialul documentar studiat pentru lucrarea noastră, o bogată colecție de periodice, arată, într-un mod evident, rolul deosebit pe care l-au jucat periodicele apărute în perioada respectivă în modelarea concepției despre lume și societate, despre cultură și știință, în schimbarea mentalităților, dar și în identificarea, cunoașterea și difuzarea elementelor constituente ale patrimoniului cultural al naționalităților care trăiau laolaltă în Transilvania în acea vreme. Idealurile dreptății și independenței naționale deveniseră un crez fără de care viitorul nu era de imaginat de către generațiile din perioada respectivă. Dezvoltarea instituțiilor generatoare de cultură au contribuit într-un mod direct la eficientizarea și dinamizarea acestora.

S-a conturat, în această perioadă, o tendință clară, cea a instituționalizării culturii. În orașele mari ale Transilvaniei s-au format case pentru promovarea vieții sociale, pentru apropierea persoanelor aparținând unor categorii sociale diferite. Cea mai importantă era casina din Cluj, dar o activitate însemnată au desfășurat și cele din Aiud, Sfântu Gheorghe, Deva, Dumbrăveni etc. În paralel, în colegii și în gimnaziile, elevii și studenții și-au creat societăți culturale pentru promovarea și cultivarea literaturii, pentru purtarea unor dezbateri pe teme culturale, politice. Multe dintre ele au devenit adevărate ateliere de creație literară și mulți scriitori și-au început cariera lor în astfel de asociații. Responsabilitatea purtată pentru soarta poporului i-a îndemnat pe absolvenții instituțiilor de învățământ să organizeze și la sate asemenea societăți de lectură.

Societățile, asociațiile, muzeele înființate au devenit cu timpul și ele centre ale activităților științifice și culturale, locuri în care se întâlneau, sistematic, cărturarii cei mai de seamă din epocă. Aceste ateliere spirituale ofereau pământul fertil pe care puteau înflori ideile lor și tot aici își puteau etala talentele în diferite domenii.

Vom prezenta, în acest context, câteva aspirații și realizări din viața cultural-științifică a populației maghiare din Transilvania în a doua parte a secolului al XIX-lea.

Momentul de cotitură în viața poporului maghiar l-a constituit înființarea primei societăți economice, cu filiale pe tot cuprinsul Transilvaniei, și anume, Societatea economică *Erdélyi Gazdasági Egyesület* [Societatea Economică Transilvăneană]¹, care și-a propus furnizarea a cât mai multe informații de specialitate din economie. Inițiatorul acesteia a fost Domokos Teleki care, la 4 ianuarie 1844, a lansat moșierilor din Transilvania o invitație pentru înființarea unei societăți economice. Acest lucru se realiza câteva luni mai târziu, astfel încât, data de 4 martie 1844, reprezintă momentul de înființare a Societății Economice Transilvănene. În statutul Societății se afirma că scopul acesteia era acela de a dezvolta toată economia Transilvaniei, agricultura și zootehnia reprezentând primele domenii cu care va începe dezvoltarea și modernizarea economică. Statutul Societății a fost modificat de mai multe ori, dar, indiferent de modificările acestuia, dezvoltarea și evoluția agriculturii rămânea o constantă, educarea poporului constituind o preocupare permanentă a membrilor societății. În vederea acestei educări se recomanda constant răspândirea științelor, utilizarea mașinilor moderne și a instalațiilor, a semințelor tratate și a animalelor de prăsilă, editarea cărților și a periodicelor de specialitate, consultarea literaturii de profil, organizarea unor cursuri și lecții pentru cei vizați. Începând din 1936 și-a extins activitatea și la sate, având reprezentanță în fiecare comitat.

¹ Cf. și Csetri Elek, Imreh István, Benkő Samu, *Tanulmányok az erdélyi kapitalizmus kezdeteiről* [Studii privind începuturile capitalismului din Transilvania], Bukarest, 1956.

Publicația oficială a societății, fondată în 1869, s-a intitulat *Erdélyi Gazda* [Gospodarul transilvănean]. Principala temă a publicației o constituia agricultura. De-a lungul timpului, revista și-a întrerupt apariția de două ori, o dată, începând din octombrie 1918 până în iunie 1920 și, a doua oară, în lunile octombrie și noiembrie din 1944. Printre obiectivele propuse de redacție se regăsesc următoarele: răspândirea cunoștințelor despre agricultură, cercetarea vieții de la țară, precum și popularizarea activităților societății. În timp, atât forma, cât și tirajul au crescut considerabil. Redactorul principal al revistei a fost, la început, Lajos Szádeczky, apoi din 1920 până în luna aprilie 1936, Bálint Török. Ádám Teleki și Béla Demeter, redactorii principali care au urmat, au colaborat cu o întreagă echipă redacțională compusă din 35-40 de membri.

Eficiența maximă a publicației fost atinsă în 1944 când s-a ajuns la un tiraj de 61.000 de exemplare, fiind prezentă aproape în fiecare sat din Transilvania, în care se citea în limba maghiară. Se edita și seria intitulată *Az Erdélyi Gazda Könyvtára* [Biblioteca agricultorului transilvănean], dar, din punctul de vedere al politicii de răspândire a cunoștințelor agricole, un rol important îl ocupă almanahurile. Un exemplu concludent în acest sens îl reprezintă *Az Erdélyi Gazda Naptára* [Calendarul agricultorului transilvănean]. În aceste calendare erau publicate, pe lângă articolele de agricultură, și unele texte de beletristică sau scrieri de popularizare a științelor.

Ultimul număr al revistei *Erdélyi Gazda* a apărut la 20 aprilie 1945, în redacția lui Balázs Kós². Au mai apărut și suplimentele: *Hangya* [Furnica] (1920-1925), *Méhészeti Közlöny* [Buletin de apicultură] (1922-1927), *A Gazda Jogi Melléklete* [Supliment juridic] (1937-1939), *Kisállattenyésztő* [Crescătorul de păsări] (1939).

Cea mai importantă societate cultural-științifică înființată în această perioadă a fost Erdélyi Múzeum-Egyesület [Societatea Muzeului Ardelean]. Înființarea *Erdélyi Múzeum-Egyesület* a fost hotărâtă încă la dieta Transilvaniei din 1841-1843, dar, în mod practic, acest lucru s-a realizat abia în 1859, la Cluj, când József Kemény și János Kemény au făcut o serie de donații către societate, iar Imre Mikó și-a oferit sprijinul moral și material.

În anul următor (1860), a fost înființat Muzeul care, împreună cu biblioteca, au fost oferite Universității pentru folosință. În funcție de obiectivele propuse membrii societății au slujit dezvoltarea și răspândirea științei, organizând activitățile secțiilor, desfășurate sub forma unor sesiuni științifice, comunicări științifice și conferințe, editând și publicând reviste, îmbogățind în permanență colecțiile existente. Printre activitățile obișnuite se numără conferințele de popularizare, organizate la Cluj, dar și reuniunile din provincie. Colecțiile Societății au fost grupate astfel: biblioteca, însumând documente manuscrise și arhivistice prețioase (acestea se află în prezent la Biblioteca Centrală Univeritară "Lucian Blaga" din Cluj, la Arhivele istorice ale filialei Academiei Române din Cluj, la Arhivele Naționale, filiala Cluj); colecțiile de numismatică și arheologie (în prezent aflate în custodia Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei) și colecțiile de zoologie, botanică și mineralogie (în prezent la facultățile de profil din Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj). În cadrul Societății Muzeului Ardelean au funcționat următoarele secții (fiecare cu conducere și comitet de conducere propriu): Bölcsészet-, nyelv- és történettudományi osztály [Filosofie, Filologie și Istorie], Természettudományi osztály [Științe ale Naturii], Orvosi osztály [Medicină], Jog- és Társadalomtudományi osztály [Drept și Științe Sociale].

De-a lungul timpului, Societatea Muzeului Ardelean a constituit cadrul cel mai important și mai adecvat în desfășurarea activității științifice maghiare din Transilvania.

În secțiile Societății Muzeului Ardelean s-a desfășurat o activitate ferventă. Disertațiile se citeau integral, după care, urmau discuții și dezbateri publice. În perioada de început a reuniunilor, toate ramurile științei erau reprezentate în cadrul aceleiași ședințe, pentru ca, destul de repede, la sfârșitul lunii noiembrie 1860, să se impună o sistematizare a întrunirilor, comisia stabilând o periodicitate lunară a reuniunilor și admiterea în asociație a unor specialiști pe diferite domenii.

Este evident, că cea mai importantă activitate, din punct de vedere științific, s-a desfășurat în cadrul sesiunilor secțiilor. Aceste reuniuni se țineau, de obicei, în aula universității, iar din anul 1888, pentru o perioadă scurtă, în sala festivă a Academiei de Comerț. Prelegerile de popularizare aveau loc în sala mare a Primăriei. Deși prelegerile adresate publicului larg, cu rolul de popularizare a științelor, erau considerate foarte importante, totuși, prima prelegere de acest fel a avut loc abia în 1895, dar lucrurile nu s-au schimbat prea mult nici în anii următori. În cuvântările de deschidere ale președinților și în raporturile de ședințe întocmite de secretari, observații de

² A început să fie din nou publicată după 1990.

genul că nu ar exista suficient interes pentru știință, sau că publicațiile nu sunt citite, ori că activitatea științifică din provincie nu se poate afirma din cauza superiorității capitalei, pot fi întâlnite foarte des. Deși nu s-a reușit respectarea ritmicității întâlnirilor lunare, așa cum prevedea statutul, recordul de zece sesiuni fiind atins doar în anii 1884, 1886 și 1890, în rest, într-un an, numărul întrunirilor nu a putut trece de 6-8, văzută în ansamblu, activitatea desfășurată de secțiile Muzeului Ardelean este una vastă și deosebit de bogată.

După primul război mondial, începând cu anul 1920, secțiile de literatură și de științe ale naturii au organizat periodic serii de comunicări, iar secția de medicină a editat, între 1920-1925, *Erdélyi Orvosi Lap* [Foaie medicală transilvăneană]. Din 1930, au fost reluate reuniunile anuale din teritoriu, comunicările manifestărilor fiind publicate în volumele omagiale ale societății. În perioada 1930-1934, aceste reuniuni s-au desfășurat la Târgu-Mureș, Aiud, Baia Mare, Sfântu Gheorghe și Sibiu, iar între 1937-1939 la Odorheiu Secuiesc, Turda și Gheorgheni. În această perioadă au fost editate și volumele congreselor medicilor.

Din 1930 se continuă seria *Erdélyi Tudományos Füzetek* [Caiete științifice transilvănene], începute în 1874 și întrerupte doar pentru o scurtă perioadă în 1917, precum și noua serie a revistei *Erdélyi Múzeum* [Muzeul Ardelean], sprijinul material al publicației fiind asigurat de moștenirea lăsată de Ottilia Vass.

Cu timpul, fiecare secțiune a Societății și-a editat propria publicație: între 1930-1940, au apărut 5 caiete de la Secția de Științe ale Naturii: *Az EME Természettudományi Szakosztályának Közleményei* [Publicațiile Secției de Științe ale Naturii ale Societății Muzeului Ardelean]; 2 caiete, în 1932, ale Secției de Medicină: *Értesítő az EME Orvostudományi Szakosztályából* [Buletinul Secției de Științe Medicale ale Societății Muzeului Ardelean]; între 1939-1945, 9 caiete, ale Secției de Drept, Economie și Științe sociale: *Az EME Jog-, Közgazdaság- és Társadalomtudományi Szakosztályának Értekezései* [Disertațiile Secției de Drept, Științe Economice și Sociale ale Societății Muzeului Ardelean]; între 1941-1944, 6 volume, din *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából* [Publicațiile Secției de Numismatică și Arheologie ale Muzeului Ardelean], acesta asigura publicarea studiilor de arheologie, etnografie și istoria artei.

Societatea a sprijinit apariția a 5 volume, între 1942-1945, din publicația *Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának kiadványai* [Publicațiile arhivistice ale Muzeului Ardelean]. Din 1945, se continuă publicarea seriei *Erdélyi Történeti Adatok* [Repertoriu istoric transilvănean], începută în 1855, de contele Imre Mikó și continuată de Károly Szabó.

Societatea *Erdélyi Irodalmi Társaság* [Societatea Literară Transilvăneană]³ și-a început activitatea în 1888, la Cluj. A fost înfiată de Miklós Bartha și de István Petelei. Președinte a fost ales Géza Kuun. Societatea și-a propus ca scop sprijinirea străduințelor literare maghiare din Transilvania. Numele asociației a fost propusă de Petelei, dar în 1923, s-a modificat în *Erdélyi Magyar Irodalmi Társaság* [Societatea Literară Maghiară Transilvăneană].

Din 1905 până în 1934 președintele a fost Endre Dózsa, apoi, a urmat János Kemény. Structura societății era una de tip academic, constând din maximum 60 de membri, care, la fiecare două luni își prezentau lucrările în cadrul sesiunilor științifice.

Publicația societății s-a intitulat *Erdélyi Lapok* [Foi transilvănene], fiind o revistă de beletristică și de critică literară (1908-1913). La începutul secolului al XX-lea, prin conținutul său, publicația s-a îndepărtat de la ideile literare ale lui Petelei, devenind o publicație care, până la primul război mondial, a făcut loc în paginile sale unei literaturi idealizatoare și populiste. După 1918 și-a încetat activitatea. În 1921 s-a modificat statutul societății. S-a editat un almanah și s-a organizat centenariul lui Petőfi, publicându-se opera completă a acestuia (1923). A avut loc și sărbătoarea jubilară de la Albești (județul Mureș). În 1925 s-a făcut un apel la un concurs privind istoria Transilvaniei și la scrierea unor piese de teatru într-un act (1926). Cu sprijinul ministerului culturii s-a publicat, în redacția lui Árpád Bitay, Imre Kádár și György Kristóf, o antologie de traduceri din operele poezilor români (1928). Meritul societății a fost acela că, în perioada în care când nu funcționa Muzeul Ardelean, a publicat *Erdélyi Tudományos Füzetek* [Caietele științifice transilvănene] (1926-1929).

În 1932 s-a organizat, la Cluj, în memoria lui János Arany un spectacol la teatru, iar în orașele mai mari s-au ținut concursuri cu premii pentru scriitorii. Abia la mijlocul anilor '20 au fost acceptați în societate și scriitori de origine burgheză. István Borbély, apoi Lajos György au încercat, prin publicarea revistei *Erdélyi Irodalmi Szemle* [Cronică literară transilvăneană] (1924-1929), să reorganizeze viața artistică și literară.

³ Vezi: Gyalui Farkas, *Az Erdélyi Irodalmi Társaság ötven éve* [Cincizeci de ani ai Societății Literară Ardeleană], Kolozsvár, 1939.

Totuși, în ciuda eforturilor președintelui János Kemény, care a încercat reorganizarea structurii și înnoirea mentalității societății maghiare, aducând, prin stimularea membrilor tineri, un suflu proaspăt. Erdélyi Irodalmi Társaság (Societatea Literară Transilvăneană) a rămas o societate conservatoare.

Erdélyrészi Kárpát-Egyesület [Asociația Carpato-Transilvăneană] a fost înființată în 1891, la Cluj,⁴ ca o asociație de turism. Această asociație și-a propus, în scopuri culturale și economice, să facă cunoscute peisajele și popoarele din Transilvania. Centrul de la Cluj, dar și filialele din teritoriu au contribuit, prin acțiunile publicitare, la evidențierea stațiunilor balneare și a izvoarelor de ape minerale, dar și la impulsivitatea turismului.

Din 1892 până în 1948 a publicat, cu intermitențe, revista *Erdély* [Transilvania], revistă turistică care s-a ocupat, în primul rând, de problema băilor balneare, dar și de etnografie. La inițiativa asociației, în 1902, a fost deschisă o expoziție în casa părintească a regelui Matia Corvinul. Această expoziție permanentă s-a intitulat "Muzeul Carpați", bazele colecțiilor etnografice și de artă populară fiind puse de János Jankó. Muzeul avea o fonotecă cu melodii populare secuiești, armeniești și ale ceangăilor, o colecție de mai mult de zece mii de volume de publicații de specialitate și hărți turistice. Secția de turism avea o expoziție permanentă, cu vânzări, cu produse din industria casnică.

Pe lângă publicația „Erdélyi Úti Kalauz” [Ghid turistic despre Transilvania], editată în limbile franceză, germană și engleză, au fost publicate o sumedenie de publicații despre comitate și diferite caiete de popularizare, cum a fost, de exemplu, lucrarea lui Vilmos Hankó: „Milyen ásványvizet igyunk?” [Ce apă minărală să consumăm?] tradusă și în limba română. S-au publicat și vederi din Transilvania.

În 1945, Asociația Carpato-Transilvăneană Maghiară a fuzionat cu alte patru societăți turistice din Cluj. Președinte a fost ales Géza Vámszer, noua asociație luând denumirea de Erdélyi Népi Kárpát Egyesület [Asociația Populară Carpato-Transilvăneană].

Asociația **Erdélyrészi Kertészeti Egyesület** [Asociația Grădinarilor Transilvăneni] a fost înființată la Cluj, la începutul anului 1893. Cele două secții, Secția de Pomicultură și Viticultură și Secția de Grădinărit și Horticultură, aflate sub președinția lui Ferencz Veress, au luat ființă în luna ianuarie, la adunarea generală constituantă. Secția de Pomicultură și-a numit doi vicepreședinți, pe dr. Leo Davida și pe László Bodor, iar secția de Grădinărit trei: dr. Béla Biró, József Tatai Molnár și Lajos Walz. Întâlnirile secțiilor se țineau la două săptămâni, alternativ, în zilele de miercuri, la ora cinci. Tematica ședințelor se afixa, de obicei, la primărie. Activitățile secțiilor însumau prezentări libere, comunicări, articole publicate în cotidiene și publicații de specialitate, încercând atingerea scopului propus de Asociație și, anume, încurajarea producției fructelor și a viticulturii, a grădinăritului și a horticulturii, precum și propagarea noilor rezultate obținute de cele două secții. De asemenea, la solicitarea membrilor, dar și a publicului, s-a urmărit determinarea soiurilor, precum și oferirea unor lămuriri și îndrumări de specialitate. Asociația și-a propus și publicarea extraselor comunicărilor și a prezentărilor în publicația proprie, cu apariție lunară, *Kertészgazdasági Lapok* [Foile gospodarului grădinar].

Prezentările se țineau, de obicei, la periferia Clujului, în școlile de cartier. Auditoriul era, însă, foarte numeros. Prima ședință extraordinară a fost convocată cu ocazia primirii, prin decizia forurilor legislative și a primarului Géza Albach, a unei subvenții anuale de o mie de forinți și un teren aflat în apropierea gării, din partea consiliului orașului. Tot atunci s-a anunțat intrarea în Asociație, ca membru fondator, a Societății Economice Transilvănene⁵.

Activitățile asociațiilor, societăților, muzeelor, cercurilor literare și de muzică au fost urmărite cu viu interes și reflectate foarte frecvent în paginile periodicele de epocă. În continuare vom spicui câteva exemple, mai interesante.

În revista *Gyulafejérvári Füzetek* [Caiete albaiulieni] găsim o prezentare amănunțită a instituției înființate de Ignác Batthyáni la Alba Iulia, cunoscută sub numele de Batthyaneum. Redactorul, Károly Veszely, prezintă viața și opera lui Ignác Batthyáni. Acesta, în calitate de bibliotecar, a fost în vizită la Appolinare Collegium și la Academiae philalethorum din Roma. Tot aici sunt pomenite și lucrările lui Batthyáni: „Sancti Gerardi scripta et acta”, „Agamentis Palladii Academiae Philalethorum Socii Responsa ad dubia Anonymi advresus Privilegium S. Stephani, Abbatiae S. Martini de monte Pannoniae Anno MI. concessum proposita”(1779), „Leges Ecclesiasticae Hungariae et Provinciarum eidem adnexarum”(1785), „Acta et scripta S. Gerardi Episcopi Csanádiensis, hactenus

⁴ Cf. și: Merza Gyula, *Az E. K. E. Története (1891-1930)* [Istoria EKE (1891-1930)], în: *Erdély*, 1930, nr. 4-5.

⁵ În: *Kertészgazdasági Lapok*, 1893, I, nr. 2, p. 25-28.

inedita, cum serie Episcoporum Csanádensium Albo-Carolinae, Typis Episcopalis, MDCCXC”, „Norma vitae clericalis”(1780), „Vita S. Francisci Regis” (traducere din italiană), „Nugae philosophiae”(1761), „Collectanea e SS. Patribus”(1763), „Analecta et Anecdota Historica Diplomatica de rebus sub Joanne I. et Isabella Regina gestis praecipue autem de caede Cardinalis Georgii Martinusii Episcopi Magno-Váradiensis Quibus accedunt aliqua Ludovici II. Ex voto et Sententia Senatus Societati litterariae edendorum Manuscriptorum praepositi Edidit, recensuit, dissertatione, ac notis illustravit Ignatius Comes de Batthyán Episcopus Transilv.”, neterminată⁶.

Sunt prezentate, de către Károly Veszely, în continuare, observatorul astronomic și biblioteca. Pe frontispiciul observatorului astronomic se află, după cum ne informează autorul articolului, inscripția: „1794 Uraniae C. Ig. de Batthyán Ep. Tran. Posuit-Uraniae Comes Ignatius de Batthyán Episcopus Transilvaniae posuit.”

În prezentarea observatorului astronomic Veszely se inspiră din studiile lui Ágoston Ötvös, apărute în numărul 14, din 1855, al periodicului *Hetilap* [Săptămânal] și în numerele 9 și 10, în 1856, ale periodicului *Erdélyi Múzeum* [Muzeul Ardelean]. Actul de donație, în limba latină, cuprinzând observatorul astronomic, biblioteca, colecția de minerale, de numismatică și arhiva, a fost întocmit în 1798. József Bede a fost numit astronom, iar András Cseresnyés bibliotecar. Observatorul astronomic a primit, în vederea achiziționării unui telescop, o donație din partea lui Lajos Haynald. Este prezentată și biblioteca, compusă din colecțiile cardinalului Chirstoph Anton Migazzi, a episcopului József Mártonfi, a episcopului Ignác Szepessy, a episcopului Miklós Kovács și a canonicului Emil Buczy. Biblioteca era deschisă pentru public, zilnic între 11-12, pentru călătorii străini și la alte ore. Urmează o listă a manuscriselor din biblioteca Batthyaneum⁷.

Istoria Muzeului Național Secuiesc, făcută de Géza Nagy, o regăsim în *A Székely Nemzeti Múzeum Értesítője* [Buletinul Muzeului Național Secuiesc]. Înființarea muzeului, după cum arată Géza Nagy, își va avea începutul în achiziția obiecte de etnologie și de numismatică făcută, în prima parte a anului 1875, de către Emilia Zathureczky, văduva lui János Csereny. Această achiziție, împreună cu bijuteriile vechi de familie, cu documentele, porțelanurile, obiectele de fier și lemn a fost organizată sub forma unei expoziții la vila din Imeni (județul Covasna). Scopul expoziției era acela ca, ulterior, obiectele expuse să fie transferate la Muzeul Ardelean din Cluj, într-o încăpere specială cu titlul „Háromszéki Csereny-gyűjtemények” [Colecțiile Csereny din Trei Scaune]. Colecția inițială s-a completat, cu relicvele unui mort, găsit lângă biserică, cu resturi de îmbrăcăminte și o cruce din aramă, ale cărei vârfuri se terminau în formă de stea. În noaptea de 2 octombrie 1875 toate acestea au fost transportate la Cluj. Era o perioadă de dezvoltare intensă a muzeelor, în Ungaria, datorită inițiativei lui Floris Rómer, a început să se extindă ideea înființării muzeelor și în provincii.

Emilia Zathureczky a renunțat la ideea inițială, aceea a donației către Muzeul Ardelean a colecției, decidându-se pentru un muzeu propriu, cu numele de Csereny. Ideea înființării unui muzeu în Secuime s-a răspândit în periodice cu ajutorul profesorului Gyula Vasady (Nagy). Orașele Târgu-Secuiesc și Sfântu-Gheorghe au început, aproape simultan, demersurile în vederea obținerii dreptul de a găzdui muzeul secuiesc. Kossuth îi trimite lui Vasady medalia lui Bem, de prim rang, a luptătorilor de la 1848 pentru libertate, medalie obținută la cucerirea Sibiului.

Menirea Muzeului secuiesc ar fi fost aceea de a deveni magazia comorilor tuturor secuilor, prin actul de înființare al Muzeului Național Secuiesc, administrarea și gestionarea acestuia îi revenea profesorului Gyula Vasady. La data de 26 iunie 1877 se decide ca numele Muzeului să fie Csereny Székely Múzeum [Muzeul Secuiesc Csereny]. Transferarea de la Imeni la Sfântu Gheorghe a colecției se întâmplă în 1879, la doi ani după înființare. La început, Muzeul a funcționat în cele patru camere oferite de Colegiul Mikó, unde a rămas până la data de 15 septembrie 1879, dată la care s-a transformat în Muzeul Național Secuiesc. Din acest moment, a intrat sub îndrumarea unui comitet compus din prefectii și subprefecții celor trei comitate și primarii orașelor Miercurea Ciuc, Brețcu, Târgu-Secuiesc, Sfântu Gheorghe și Odorheiu Secuiesc. S-au pus, astfel, bazele unei instituții care va deveni păstrătoarea culturii de neprețuit a secuilor. Pentru ca aceste valori să fie păstrate, nu este suficient, afirma autorul articolului, numai străduința unora, ci, ar trebui ca toate forțele să se unească și, asemeni hărniciei și sânguinței furnicilor, aceste colecții să se îmbogățească și să se dezvolte în viitor. De aceea, erau invitați cu toții să facă donații. Pentru ilustrarea istoriei poporului secu, puteau fi donate orice obiecte

⁶ *Gyulafehérvári Fűzetek*, 1861, I, p. 67-72.

⁷ *Gyulafehérvári Fűzetek*, 1861, I, p. 92-126.

vechi: arme, monede, medalii, documente, cărți, îmbăcăminte, de asemenea, piese din natură, roci sau obiecte din lemn. Activitatea lui Gyula Vasady (Nagy) este foarte apreciată⁸.

În continuarea articolului, Géza Nagy prezintă clădirea noului muzeu, în care, în final, Muzeul Național Secuiesc își găsește lăcașul⁹.

În următorul său studiu, Géza Nagy, prezintă colecțiile Muzeul Național Secuiesc. Se fac aici referiri și la lucrările care au descris colecțiile respective, de exemplu, J. Huszka și-a scris bazat lucrările despre motivele decorative – „Magyar diszitési motívumok a Székelyföldön” [Motive maghiare decorative în Secuime] și „Magyar diszító stíl” [Stilul maghiar decorativ] – pe studiul și analiza colecțiilor din Muzeu. În primul capitol al studiului lui Géza Nagy sunt prezentate piesele de arheologie (epoca primitivă, aramă, bronz, metal nobil, vase de lut, colecții din perioada migrațiunii popoarelor, obiecte romane, colecția de arme, giuvaericele). În al doilea capitol sunt prezentate piese din epoca modernă, suveniruri și colecția numismatică. Urmează colecțiile de industrie și etnologie (obiecte de lut și porțelan, sticlă, lemn), colecțiile de științele naturii (minerale, colecții de paleontologie), apoi colecțiile de cărți și arhivistică (manuscrite, documente), portrete, stampe, picturi în ulei, picturi pe vase.

Din 1879, în clădirea vechii cărciumi din curtea Colegiului Mikó, devenită bibliotecă, au fost depozitate în patru camere și un culoar închis, toate colecțiile muzeului. În încăperea cea mai îndepărtată se găseau piesele de arheologie și industrie, documentele, manuscrisele și cărțile mai valoroase. În camera de mijloc erau depozitate piese de științele naturii, descoperirile de vase de la Sfântu Gheorghe, Târgu-Secuiesc, Imeni și Turdaș fiind aranjate în dulap, iar în ultima încăpere au fost depozitate unele manuscrise și colecția de portrete (stampe pe lemn, cupru, oțel, piatră și metal). Camera de lângă scări a fost amenajată pentru custodele muzeului, pe culoar fiind depozitate mobile vechi, dulapuri, obiecte ale industriei populare secuiești, cărămizi romane inscripționate, pietre, blazoane. Din lipsă de spațiu, o parte din cărți se găseau în lăzi, dar, deși spațiul era foarte strâmt colecțiile se completau în permanență. Toate piesele colecției au fost descrise extrem de minuțios. În articol, autorul afirmă că, poporul secuii nu declara ceea ce găsea, fie încercând să valorifice la Brașov acele piese, fie pentru că nu voiau să se despartă de obiectele găsite. Piesele din piatră erau considerate pietre cerești având o forță sacră, bronzul era considerat echivalent cu aurul.

De aceea, misiunea muzeelor de provincie era aceea de a valorifica tot ceea ce ajută la clarificarea istoriei regiunii, a vieții intelectuale și a condițiilor geografice ale zonei. Pentru Secuime, acest rol îl deținea Muzeul Național Secuiesc¹⁰.

Mai găsim și o scurtă trecere în revistă a perioadei 1890-1900 în istoria Muzeului Național Secuiesc, semnată de Mózes Péter. Acesta scrie tot despre perioada în care muzeul a fost găzduit de Colegiul Mikó. Colecțiile muzeului au participat și la o expoziție organizată cu ocazia sărbătoririi a o mie de ani de la așezarea maghiarilor pe câmpia Pannoniei¹¹.

Ferencz László întocmește un raport despre anul 1901, demonstrând că, beneficiind de un sprijin susținut din partea statului și al publicului, dar și datorită unei munci intense, 1901 a fost, atât din punct de vedere al dezvoltării materiale cât și din punct de vedere al evoluției spirituale, cel mai reușit an¹².

În revista *Erdély* [Transilvania], la rubrica „Turistaság” [Turism], se ofereau în mod frecvent informații despre activitatea Erdélyrészi Kárpát-Egyesület [Asociația Carpatico-Transilvăneană] și a filialelor acesteia. Extrem de activă s-a dovedit a fi Asociația Carpatico-Transilvăneană din Sibiu, dar și filialele din Caransebeș, Orăștie, Brașov, Bistrița-Năsăud-Rodna sau din Viena care au avut activități deosebite¹³.

La ședința, din data de 3 iunie 1888, de constituire a Societății Literare Transilvănene din Cluj, s-a prezentat și statutul societății Societatea Literară Transilvăneană, semnat de președintele Károly Éjszaki și de secretarul dr. Gyula Csernátoni. Revista *Az Erdélyi Irodalmi Társaság Évkönyve* [Anuarul Societății Literare Transilvănene] marchează în coloanele sale acest eveniment. Societatea își propune susținerea intereselor literare, a artelor frumoase, precum și practicarea literaturii de inspirație națională. Pentru atingerea acestor

⁸ *Székely Nemzeti Múzeum Értesítője*, 1890, I, p. 3-30.

⁹ *Székely Nemzeti Múzeum Értesítője*, 1890, I, p. 31-39.

¹⁰ *Székely Nemzeti Múzeum Értesítője*, 1890, I, p. 40-90.

¹¹ *Székely Nemzeti Múzeum Értesítője*, 1902, III, p. 1-8.

¹² *Székely Nemzeti Múzeum Értesítője*, 1902, III, p. 9-31.

¹³ *Erdély*, 1892, nr. 2, p. 100-101.

scopuri s-a propus organizarea unor lecturi publice, colecționarea capodoperelor poeziei populare și anunțarea unor concursuri cu premii pentru a îndemna la creații literare originale. Membrii Societății urmau să se împartă în trei categorii, membri de onoare, membri fondatori și membri activi. În comitetul de conducere vor fi desemnați un președinte, doi vicepreședinți, un secretar, un contabil și un revizor. S-a mai stabilit ca, în fiecare an, în prima duminică a lunii mai, să se țină o adunare generală solemnă. Sesiunile obișnuite, publice, urmau să se țină, în afara lunilor iulie și august, în ultima duminică din fiecare lună. Se vor încheia, însă, cu consfătuiri cu ușile închise. Societatea funcționa sub tutela guvernului regal maghiar¹⁴.

Géza Kuun ne informează despre activitățile societății, ale cărei acțiuni, erau anunțate în sesiunile publice și nu prin mica pulcritate. La început, lucrările prezentate în cadrul sesiunilor au apărut în caiete, dar acest lucru n-a fost posibil mai mult de un an, după care, prelegerile vor fi publicate disparat în diferite ziare și reviste.

Se încerca găsirea unor susținători care să ajute la realizarea programului complet al Societății, care să sprijine financiar toate activitățile unei societăți literare, organizarea concursurilor și editarea unei reviste. Se invoca exemplul lui Kriza, dispărut de 20 de ani, constatându-se că, din păcate, nu prea existau persoane care să-l urmeze. O sarcină importantă a Societății era aceea de a cerceta istoria literară veche, precum și raritățile literare. Se constată că Societatea corespunde unor nevoi reale ale societății maghiare, fiind, tocmai din acest motiv, foarte stabilă¹⁵.

În discursul inaugural al sărbătoririi unui mileniu de existență al maghiarilor, pe care l-a rostit la adunarea festivă din 17 mai 1896, președintele Géza Kuun a vorbit despre începuturile limbii și literaturii maghiare și despre primele texte scrise în limba latină și limba maghiară¹⁶.

Toate asociațiile literare, după un timp de funcționare, nu foarte îndelungat, ajung să întâmpine probleme financiare, continuarea activității acestora fiind strâns legată de găsirea și bunăvoința unor susținători financiari. Așa s-a întâmplat și în cazul societății literare, după cum reiese din raportul din 24 mai 1891 al lui Gyula Csernátóni, prezentat la cea de-a treia ședință, raport în care se explică motivul pentru care nu mai aparăreau caietele cu materialele de la ședințe. În raport se ajunge la concluzia că lipsa sprijinului financiar se datorează și lipsei publicității activităților societății¹⁷.

O situație similară prezintă, la ședința din 12 iunie 1892, și Zoltán Ferenczi, afirmând, în calitate de secretar, că activitatea societății se reducea, din păcate, doar la sesiunile de lectură.

Sámuel Brassai, trecând în revistă starea mai multor societăți literare, cum ar fi, Kisfaludy, Petőfi, Zsigmond Kemény și Academia de Științe Maghiară, în articolul "Hic Rhodus, hic salta", critică programul acestora, lipsa unor obiective clare și consistența activităților lor. Academia de Științe Maghiară, de pildă, afirmă Brassai, avea mai degrabă un program administrativ decât literar. După Brassai, o societate literară ar trebui să aibă obiective clare, să asigure cât mai mult spațiu și timp pentru dezbateri și să poată susține și edita un săptămânal de critică literară¹⁸.

István Petelei prezintă în revista *Marosvásárhelyi Füzetek. Uj sorozat* [Caiete târgumureșene. Serie nouă] misiunea Societății Literare Zsigmond Kemény. Printre obiectivele societății se număra și acela de a trezi simțul pentru frumos. Cultura, după cum afirmă István Petelei, rafinează sentimentele, o minte educată presupunând și un suflet mai sensibil. Dar, în același timp, cultura trezește dorințe și pretenții pentru un trai mai bun, ceea ce, în mod inerent, duce la apariția unor probleme de natură financiară. În acest caz, simțirea își va pierde, în detrimentul plăcerilor materiale, puterea, putându-se constata cum dragostea pentru poezie se stinge. Pentru a ieși din această situație, susține Petelei, trebuie căutate noi instrumente care să ajute la renașterea poeziei, fiind nevoie, afirmă criticul, de o re-întoarcere înspre sufletul poporului, care este simplu, adevărat și profund. De aceea, unul dintre obiectivele Societății Kemény se dorea a fi, urmându-se exemplul lui Kriza, Gyulai, Erdélyi, Sebesi și Benedek, colecționarea și publicarea manifestărilor poeziei populare. Secuimea este mina de aur în acest sens¹⁹.

¹⁴ *Az Erdélyi Irodalmi Társaság Évkönyve*, 1890, II, p. 26-30.

¹⁵ *Az Erdélyi Irodalmi Társaság Évkönyve*, 1892, IV, p. 3-9.

¹⁶ *Az Erdélyi Irodalmi Társaság Évkönyve*, 1897, VIII, p. 3-6.

¹⁷ *Az Erdélyi Irodalmi Társaság Évkönyve*, 1891, III, p. 13-16.

¹⁸ *Az Erdélyi Irodalmi Társaság Évkönyve*, 1889, I, nr.5, p. 154-163.

¹⁹ *Marosvásárhelyi Füzetek. Uj sorozat*, 1896, nr.1, p. 3-7.

Încheiem această scurtă prezentare cu următoarea concluzie: considerăm că nu era un fenomen specific transilvănean faptul că marile instituții de cultură, societățile sau colegiile existente, cu vechi tradiții, au devenit centrele activităților științifice și culturale. Activitățile persoanelor importante ale vieții politice și culturale, precum și creșterea nivelului nevoii de cultură a adus un nou suflu vieții științifice în epoca studiată. S-a conștientizat valoarea patrimoniului cultural, care înseamna atât identitatea națională, cât și responsabilitatea națională de a-l conserva, a-l valorifica și de a-l face cunoscut în lume.